

UDK: 82.085.1:801.4:061.3
Stručni rad
Prihvaćen za tisak: 20. prosinca 2012.

Zrinka Jelaska
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
zjelaska@ffzg.hr

Izlagачi i slušači na skupovima u vremenskomu procjepu

Sjedim pa danima gledam naš televizijski program. Sve sami analfabeti! Gotovo nitko ne zna ništa napamet reći. I ono što čitaju, mucaju! Nema ju pojma o jeziku, o sintaksi, o naglasku! Deklamira se kao u osnovnoj školi. Nemamo govornika koji bi sjeo pred ekran i govorio napamet o nekim stvarima, koje nas, dabome, zanimaju, govorio a da ne čita i ne zamuckuje. I kad bi čovjek nešto o tom napisao, ne bi svakako dobro prošao, a trebalo bi o tome oštro i beskompromisno pisati i govoriti. Nismo ni gluhi ni slijepi, gledamo mi i inozemne televizijske programe i slušamo radio.

M. Krleža, 14. travnja 1975.

0. Uvod¹

Znanstveni i stručni skupovi namijenjeni su osobnom upoznavanju ljudi koji se bave istim, sličnim ili srodnim područjem kako bi jedni druge obavijestili što i kako rade. Tako svatko od njih može saznati o trenutno proučavanim problemima u struci, dobiti cjeloviti pregled. Praćenje radova ne uspijeva to nadoknaditi jer izdavačka djelatnost zna neoprostivo kaskati za istraživačkom pa i sami autori katkada nadržavaju ili čak zaboravljaju vlastita djela kad im izađu i za nekoliko godina. K tomu u objavljenim radovima čitatelji većinom ostaju samo primatelji poruke, nema povratne komunikacije piscu djela, članka. Ako mu se tko i obrati, čini to privatno, znatno rjeđe javno, no

¹Ovaj je rad prerađeni članak *Izlagачi i slušači u vremenskom procjepu*, objavljen 1986. u časopisu *Jezik* 33/3: 70–78. Ovdje se tiska s dopuštenjem uredništva Jezika, kako bi bio dostupan na internetu zbog i dalje poučnoga sadržaja.

tada je vrijeme velika prepreka koja propušta uglavnom samo značajne napomene, koje su i autor i urednici ocijenili dostojnima papira i publike. Javno se dopisivanje o objavljenim stručnim i znanstvenim tekstovima uglavnom svodi na prikaze, katkada potakne kolege da objave svoje stavove, a rijetko se razbujaju polemika.

U usmenomu komuniciranju na skupovima osobno obraćanje izlagaču u načelu je javno čak i kad se razgovara nakon završetka službenoga dijela, npr. na hodniku, jer se obično netko jednostavno pridruži i sluša. Usmeno obraćanje dopušta svakojake, čak i najbanalnije primjedbe i pitanja. Zapravo i nema apsolutnoga kriterija što banalno jest, a što nije, pa tako i kakva usputna primjedba može postati značajan stručni poticaj.

Ulogu osnovnoga obavještavanja tko se čime bavi skupovi redovito obavljaju, čak ako su u svakomu drugomu pogledu neuspjeli. Glavnina te obavijesti vidljiva je već iz tema i sažetaka izlaganja što se sudionicima redovito dijele prije početka. Na nekim dobro pripremljenim skupovima tiskaju se ili umnožavaju i čitavi referati. Bilo bi idealno kad bi prije takvoga skupa sudionici mogli pročitati i proučiti tekstove kako bi bili što sposobniji za razgovor s izlagačem. Međutim, neki to organizatori ne čine, i to ne zbog tehničkih razloga — kasno pristizanje radova, veliki troškovi, nedostatak opreme i slično — nego iz straha da bi to odbilo slušače (!). Teško skupu koji tiskani referati ozbiljno ugrožavaju! Jer preskupo je i novčano i vremenski održavati skup ako osnovna obavijest ostane jedini smisao. Tada je umjesto skupa bolje da se tiska zbornik. Kad se dogodi da je izlagač potpuno zamjenjiv svojim napisanim radom, ili još gore, kad je pisani tekst privlačniji od njegova izlaganja, skup postaje tortura za slušatelje, a jad za izlagača, čak ako toga jada sam i nije svjestan. A mnogi izlagači doista posreću pod teretom vlastitoga teksta. Stoga će se u ovom radu navesti osnovna obilježja izlaganja na skupovima u odnosu na jezične djelatnosti.

1. Odnos prema ograničenomu trajanju izlaganja

Prema broju prijavljenih sudionika i raspoloživomu vremenu održavanja, a zatim i prema važnosti tema, izlagača, pristupa itd. unaprijed se određuje koliko pojedino izlaganje traje. Sudionici saznaju koliko se treba, može i smije govoriti već prilikom prve obavijesti o skupu, u prijavi, ili u nekoj od idućih obavijesti, a najkasnije prilikom čitanja programa. S vremenskim okvirom predavanja tako su upoznati i slušatelji koji se mogu pripremiti na dužinu izlaganja i drugi izlagači, posebno prethodnici i slijednici. Stoga su se izlagači dužni pridržavati zadanih vremenskih granica, i to kao ispunjeno očekivanje drugih sudionika, ali i kao čin opće pristojnosti.

Međutim, uvijek ima ljudi koji se ne obaziru na određene okvire nego smatraju da imaju pravo produljivati vrijeme. To je, na žalost, česta pojava

na skupovima. Obično to opravdavaju količinom obavijesti koje su proglasili obaveznom, iako su upravo obavijesti ono što sami slobodno odabiru. Rečeno je već (Škarić 1982: 183): *“Odmjeravati trajanje govora može se naučiti vježbanjem odmjeravanja količine informacija koju hoćemo reći s objektivnim vremenom koji nam je dan. Treba naučiti odvagnuti: toliko minuta — toliko informacija (ne riječi, ne misli, ne podataka, nego upravo količine informacija). Ako informacija ima previše, birajmo i odbacujmo, ako ih je premalo, dodajmo još, pa onda mirno i pametno, u normalnom vremenskom toku, u ritmu ili bez njega, govorimo bez pomisli na trajanje, ali ono će na kraju biti točno.”*

Preduga izlaganja slušači teško podnose jer ih iznevjeravanje očekivanoga baca na muke. Moraju nastaviti slušanje, iako su vjerovali da će doći predah. Ako je riječ o skupu s nekoliko istovremenih sjednica, produženo izlaganje stavlja ih pred izbor: ili će ostati do kraja i zakasniti na drugo izlaganje (ne svojom krivnjom), ili će otići prije kraja ovoga izlaganja. Ako odustanu od slušanja, ne će samo propustiti produženi dio izlaganja, nego će obezvrijediti i ono što su dotada slušali jer ne će dobiti cjelinu. Zapravo ih izlagač ucjenjuje. Ili će pristati na nasilno, neočekivano, nedogovoreno produljenje koje će ih možda natjerati da bez očekivanoga odmora slušaju ostala ili će im propasti uloženi trud slušanja jer ga ne će izvesti do kraja.

Slušatelji se obično bune različitim znakovima, vrpoljenjem, pa šuškanjem, šaptanjem, vidljivim i čujnim pripremama za odlazak. Katkad to rade nesvjesno ili tek donekle svjestno. Dobri voditelji predusreću bujanje takvih znakova i krajnji čin — protestni odlazak, opomenom govorniku da je preskočio vrijeme ili još bolje — da se približava dogovoreni čas.

2. Različite vrste jezične proizvodnje

Izlagači se kao tipovi mogu poredati u niz koji počinje čitačem običnim, a završava improviziranim govornikom. Obični slušači ili čitatelji-ozvučivači nabijaju izlagačko vrijeme obavijestima tako gusto da ih slušatelji tek uz velik trud mogu donekle razrijediti kako bi shvatili o čemu je riječ. Improvizirani pak govornici vrijeme vuku unedogled jer ga tek povremeno opskrbljuju obavijestima, u tom im rastezanju vrijeme često puca. Tek marljivi slušači skupljaju obavijesne djeliće u cjelinu prepunu šavova i nepravilnosti. Ali zato su i samosvjesniji i površniji slušači u vremenskomu procjepu kada je govornik lutao za sadržajem ili izrazom otišli u neko cjelovitije vrijeme, vrijeme mašte ili drugih zbivanja (npr. ćaskanja u predvorju).

2.1. Čitanje naglas

Čitanje naglas važna je jezična djelatnost i nužna u mnogim okolnostima. Ona dobro djeluje na jezični razvoj od najranijega djetinjstva, važna je u bila tijekom povijesti i danas u čitanju službenih spisa, proglašenja, vijesti, važnih vjerskih tekstova itd. U ponekima od njih posve je nezamjenjiva — npr. govorenje tekstova službenih spisa, zakonskih članka i slično umjesto čitanja više bi izazvali nepovjerenje nego primanje izvedbene jezične uloge koji službene objave imaju.

No čitanje cijeloga teksta naglas na znanstvenim i stručnim skupovima nije nužno. Gotovo nikada nije ni poželjno. A ipak neki ljudi na skupovima glasno čitaju svoje tekstove s jednim ciljem da slova, interpunkcijske znakove i veće bjeline pretvore u zvukove i tišine. U pretvaranju bjelina u tišine znaju griješiti jer bjelinama češće odgovara zvukovna promjena pa su njihove tišine znak okretanja stranice ili prelaska u novi red — dakle sasvim negovorne, tj. izvangovorne radnje. U čitanju im je tekst središte njihova trenutna svijeta, prema njemu su okrenuti i tijelom i zvukom. Na primjer, intonacija im razrješenje čeka u točki, zarezu ili kraju retka pomno prateći svaku i najdužu rečenicu. Zato se takvi čitači mogu nazvati čitači-ozvučivači.

Kakav je utjecaj negovorne radnje kao što je bavljenje tekstem u izlaganju na javnim skupovima jasno, a slikovito može pokazati primjer s glazbenih nastupa. Dovoljno se prisjetiti solističkih koncerata na kojima pijanist ili violinist sviraju iz nota. Njihovo je sviranje moglo biti izvrsno, mogli su se kretati u skladu s glazbom dok su svirali, ali je uz njih bila i jedna smetnja — onaj drugi čovjek na pozornici: okretač nota. Nepoznat. Netko tko je sjedio bok uz bok s izvođačem, pažljivo pratio note jednako kao i sam glazbenik, bivao sve usredotočeniji što se približavalo zadnje crtovlje s notama... — i onda su i slušatelji koji su gledali i Nepoznati, a možda i sam glazbenik, jedva čekali da dođe onaj spasonosni lagani trzaj glave kao znak okretaču da treba obaviti svoju jedinu pozorničku dužnost: dizanje, okretanje, sjedanje! Onima koji sjede u prvim redovima ta mala djelatnost može oduzeti bar nešto od glazbenih užitaka: uz ritam skladba uključen je i sasvim proizvoljan ritam završetaka i početaka notnih stranica.

Čitači-ozvučivači grčevito se drže napisanoga teksta kao da im je on grana spasa, iako znaju što su napisali. Morali su razmišljati o sadržaju, prikupiti podatke, pronalaziti prikladne izraze za oblikovanje misli u rečenice, slagati dijelove, prekrajati, dopunjavati ili izbacivati napisano. I konačni uradak zasigurno je bio bar nekoliko puta pročitano. Dakle, poznat.

Pisani je tekst prostorno određen, organiziran na papiru i listovima, a vremenski je slobodan: čitati se može neprekidno ili s prekidima, redom kojim je tekst napisan ili redom kojim to čitatelj želi, može i u dijelovima, naročito u ponovljenim čitanjima. Vrijeme čitanja može se zaustaviti kod

svake nejasnoće. Čitatelj je u ravnopravnu položaju s piscem nekoga teksta, oboje imaju dovoljno vremena za svoju djelatnost. Pisac je u svojoj samoći opskrbljen s dovoljno vremena: i vremenom razmišljanja, i vremenom traženja, i vremenom promjena i vremenom nesigurnosti, i vremenom oblikovanja, jednom riječju — stvaralačkim vremenom. Čitatelj uspostavlja vlastito čitalačko vrijeme, sastavljeno od vremena razumijevanja, vremena razmišljanja, vremena neslaganja, vremena provjeravanja, vremena zapamćivanja.

Govoreni je pak tekst prvenstveno vremenski određen: slušatelji ga mogu slušati samo redom kako je izgovoren, a to je vrijeme jedinstveno, prolazno, neponovljivo vrijeme. Govor je organiziran u vremenu, prenosi obavijesti od jednoga do drugoga čovjeka u istomu vremenu (tzv. realnomu vremenu), ali mu komunikacijska usmjerenost nije od sada prema poslije, nego od ovdje prema tamo (Škarić 1982: 36). “Ono što govornik misli, osjeća i hoće zahvaća i ispunjava sugovornika praktički bez zastoja.” (Škarić 1982: 80).

Zbog ove razlike u primanju govornoga i pisanoga teksta nužno je drugačije sastavljati tekst namijenjen govoru od pisanoga. Na primjer, dok su u pisanomu obliku ponavljanja nepotrebna, loša jer dovoljno je uputiti na koju prethodnu rečenicu ili odlomak koji čitatelj može ponovo pročitati ako mu zatreba, u govoru su ponavljanja bitan strukturni dio. Na žalost, čitači vlastitih tekstova to ne znaju ili se ponašaju kao da ne znaju. Zato su slušaoci kojima je pisac postao čitač i koji napisani tekst primaju sluhom umjesto vidom u velikoj muci jer su neravnopravni. Pisac-ozvučivač sabio je sve svoje vrijeme u zgusnut, prolazan tijek pa slušatelji nemaju dovoljno vremena za odgonetavanje, razmišljanje, provjeravanje, razlaganje tvrdnja. Sadržaj teksta možda bi donekle mogli slijediti ako potpuno nekritički slušaju što im izlagač čita, a to je vrlo teško jer zahtijeva izrazitu pozornost. Svako privremeno lutanje mislima pogubno je zbog nepovratnoga gubljenja utrke s čitačevim vremenom.

Čitači-ozvučivači smatraju dobro napisan tekst sigurnim dokazom, odnosno osnovom dobrog izlaganja. Plaše ih tek tehničke čitačke pogreške: zamjena slogova, ispuštanje glasova ili riječi, preskočeni reci — dakle sve što okrnjuje tekst. Povremeno kašljanje, ponestajanje daha, zapletanje jezikom ako ga isprave, brzanje ili jednolično čitanje ne smatraju se sudbonosnim pogreškama jer im je najvažnije tekst zvukom poslati u prostor, izbaciti ga prema slušaocima. Kao da je to njihova jedina dužnost, kao da je ozvučeni tekst sam u stanju na nekoga djelovati ili kao da je na slušateljima da prihvate bilo kakav uhom prepoznatljiv tekst. Takvi čitači zaboravljaju da pisanjem i ozvučivanjem nisu obavili ni pola posla i da rijetko koji slušatelj uspijeva potpuno pratiti ozvučeni tekst. Ponašaju se kao da su vjerne sluge svojega gospodara teksta koji se kao njihovo djelo otudio i postao neka

vrijednost po sebi. Ponašaju se kao da služe samo zato da publiku odvedu ili upute gospodaru, kao da nije važno što su time sami kao osobe svedeni na signal, prometni znak.

Još su očitiji znakovi sluganskoga ponašanja prema tekstu i besmislenosti glasnoga čitanja ponašanje ozvučivača kad saznaju da su znatno prekoračili unaprijed određeno trajanje izlaganja. Kako se ponašaju neki od čitača-ozvučivača u trenucima kad ih predsjedatelj upozorava da su prekoračili dodijeljeno ili dopušteno vrijeme? Neki uvrijeđeno pitaju moraju li iste sekunde prekinuti u pola rečenice, neki jednostavno iznose zaključak, neki preskaču pojedine stranice teksta i čitaju samo odlomke koji im zapnu za oko, neki molećivo ili trijumfalno pokazuju da im preostaje samo još toliko i toliko redaka ili stranica, neki se uopće ne obaziru nego nastavljaju sa čitanjem kao da je voditelj neka dosadna muha koju je najbolje ignorirati. Neki od voditelja tome nasjedaju pa ne ponavljaju opomenu valjda iz učtivosti prema izlagaču, zaboravljajući da su tako i oni neučtivi prema slušačima, osim u izuzetnim prilikama kada je izlaganje toliko zanimljivo da slušači žele dalje slušati — što u pravilu jasno pokazuju.

E, a ima nekih čitača-ozvučivača koji nakon voditeljeve opomene počinju čitati sve brže i brže, do granice ljudskih mogućnosti artikulacije pa i preko nje, upravo sumanutom brzinom koja je daleko ostavila granicu razaznatljivosti svih riječi — uz objašnjenje da oni jednostavno moraju pročitati cijeli tekst. Kao da ih netko silom na to nagoni! Samuel Beckett sjajno je prikazao sličan slučaj u drami *U očekivanju Godota* kada Lucky izgovara svoj, najdulji monolog drame, a Vladimir, Estragon i Pozzo to prekidaju bacajući se na njega jer ga nisu nikakvim drugim načinom uspjeli navesti da prestane sve jače vikati svoj besmisleni tekst. Dojam je još potresniji kad pred vašim očima ne malaksava pod tekstom lik kazališne predstave, nego stvaran čovjek, stručnjak, na primjer sveučilišni profesor.

2.2. Čitanje napamet

Neki izlagači ulože napor prema budućim slušateljima i nauče napamet svoj napisani tekst u najboljoj vjeri da su dali sve od sebe. Tako u izlaganju ne nude više slušateljima potiljak u prvi plan već lice, usta im nisu zabijena u tekst, tijelo im nije zakrivljeno prema dolje nego otvoreno publici, pogled im nije povremeno somnambulno trzanje očima u smjeru slušatelja, već može po njima trajno šetati ili se zaustavljati, zvuk se slobodnije širi.

Ako je izlagač vješt u čitanju napamet, napor će mu se isplatiti iz dva razloga. Prvi je činjenica da slušaocima nudi točku vizualne pozornosti — čovječje je lice, naročito oči i usta, zanimljivo kad govori, što se ne može reći za potiljak, spuštene kapke i hrbat nosa s nevidljivim ustima što povremeno nerazgovijetno govore papiru. A prema nekim istraživanjima čovjeku kad

gleda u izvor zvuka ili u njegovu smjeru automatski se uključuje određen broj slušnih stanica koje su inače isključene (de Reuck, Knight, 1968). Laidži bi se moglo reći da se samim gledanjem povećava koncentracija, što je sigurno donekle točno, iako to nije isto što i gledanje u izvor zvuka. Jer u dijelove slušanja pripada i određivanje zvukovnog prostora, tj. mjesta zvuka u prostoru. Mali dokaz da je riječ o dva različita umna postupka pružali su ljudi koji su pažljivo gledali ploču ili kazetu u želji da što bolje čuju tekst ili glazbu, iako im je zvuk dolazio iz zvučnika s leđa ili sa strane, a ne s gramofona ili kazetofona. U tomu trenutku kada su to činili, nisu željeli slušati uvjeravanje da ne gledaju u zvuk jer su se zapravo trudili bolje usredotočiti na slušanje.

Drugo je poboljšanje zbog uspjela truda da se napisani tekst nauči napamet bar vizualno sporazumijevanje s publikom uz često zvučno. Napametni čitač može vidjeti kako slušatelji primaju ono što im se govori, može zaključiti da im je prebrzo pa usporiti i prije nego što mu netko kaže: *Polakše!* ili pojačati govor prije nego netko vrisne: *Glasnije!* Ako vidi da su slušatelji previše nestrpljivi, govornik može preskočiti neke dijelove teksta s mogućnošću da većina to ne primijeti, što je mnogo teže sa stranicama koje bi prebacivao u kupovima. Napametni izlagač osim lica ima i slobodne ruke i tijelo pa ih sve može usmjeriti publici i služiti se njima da bi pratio ili isticao dijelove svojega izlaganja.

Međutim, budući da je i napametnom čitaču kao čitaču-ozvučivaču predmet izlaganja napisani tekst, on je samo prividno u istomu vremenu sa slušateljima pa se slušatelji moraju truditi da izrone između obilja obavijesti pismeno oblikovanih rečenica i udahnu malo vremena za shvaćanje. Ipak bar imaju teorijsku priliku da im napametni čitač dadne malo fizički praznoga vremena (stanke ili znatno polaganije izgovaranje) kad im već nije osigurao psihički slobodno vrijeme rasteretivši rečenice: govorno ih oblikovavši i smanjivši im količinu obavijesti.

2.3. Govorenje napisanoga

Moguće je napisani tekst izlagati kao da se govori, ali to nije lako jer se govornik-čitač mora dobrano potruditi da ni po čemu ne oda činjenicu kako mu je podloga napisani tekst. Teško je to zato što su dobre pismeno sastavljene rečenice sintaktički čvrsto organizirane, u pravilu su dulje od govornih, poredak im je riječi raznolikiji, a riječi su biranije. Pismena rečenica sintaktičkim pravilima nameće određena mjesta isticanja koja se u govoru moraju sakriti, kao što se duge pismene rečenice u dobru govoru često moraju skratiti da bi smisao bio jasniji. Pojedine za pismo birane riječi mogu se izbaciti ili zamijeniti običnima jer će ih ostali govorni znakovi, npr. intonacija, pogled, kretnja, opće ponašanje obojiti na naročit način. Jer pisanje se služi

samo riječima, one u vremenu prenose čitavu poruku, piše se nekomu nepoznatomu, neodređenom, a govoru je toliko toga drugoga na raspolaganju.

Govornik napisanoga čitavo vrijeme mora glumiti govor određenoj publici pred sobom, mora gotovo istovremeno raditi tri radnje: čitati u sebi napisani tekst, preoblikovati ga u govorni i tek tada izgovarati. Znamo da je za svaku glumu potreban i talent i trud i vježba. Govornik napisanoga mora imati svega toga u izobilju da bi mogao istovremeno razgrađivati pisanu i izgrađivati govornu rečenicu bez primjetnoga šava.

Ako u potpunosti ne uspije djelovati kao da govori svoj tekst, govornik napisanoga čini ipak uslugu publici — olakšava im slušanje i time što im bar povremeno nudi govorne rečenice, a to su rečenice koje traju kao psihološka sadašnjost, kratko razdoblje tijekom kojega jedinice u slijedu čine opažajnu cjelinu i mogu se obraditi bez prizivanja pamćenja. Za prosječnoga čovjeka ograničena je na osam slova ili brojki. Ako su slušači umorni ili rastreseni, može biti i manja, a kod izuzetnih slušača može biti i dvostruko veća. Kako ovisi o značenjskoj povezanosti, može uključiti otprilike osam izgovorenih riječi, a kod rečenice iznositi i 20 do 25 slogova. Osim psihološke sadašnjosti govornik slušačima poklanja i sve ono vrijeme koje utroši samo na čitanje u sebi i preoblikovanje. Jer zbog njega ipak ne može prebrzo govoriti.

2.4. Pripremljeno govorenje

Pripremljeno je govorenje jedini način izlaganja u kojem su slušatelji ravnopravni s izlagačem, u kojem se svi nalaze u istom vremenu. Pripremljeno govorenje znači da je izlagač unaprijed odlučio o obavijestima koje će poslati publici, njihovu količinu odredila je prilika — vrsta publike i ograničenje trajanja, unaprijed je odlučio i o govornom stilu, možda i pripremio neke dojmive jezične izraze. Ali tek u trenutku izlaganja govorno osmišljava tekst pa je zato vrijeme govorenja posve jednako vremenu slušanja. Dok govornik traži prikladan izraz, slušatelj odgonetava sadržaj prethodnih izraza.

Za pripremu je važno da se izlagači uvjere kako imaju što reći, kako su podaci koje će izložiti nepoznati bar dijelu publike koju će obogatiti, kako na skupove dolazi publika koja hoće saznati nešto novo iz struke i koja zna da su u znanosti i mali rezultati napredak, da su čak i negativni rezultati važni jer druge oslobađaju potrebe da krenu neuspješnim putem. Važno je i da slušatelju pristupe kao dobronamjernomu sugovorniku koji može shvatiti i vrlo složena istraživanja i vrlo apstraktne rezultate ako mu se oni predoče na ljudski i primjeren način — govorom. Jer najmanje je što slušatelji mogu ponijeti sa skupa lik stručnoga pisca kojega će poslije lakše i radije čitati, budući da su ga vidjeli i upoznali kao osobu koja im je prenosila svijet misli, stavove, podatke kojima vlada, a ne tek riječi, čitanjem.

Pripremljeno se može govoriti na nekoliko načina. Kratko će se ocrtati napameto govorenje i govorenje s bilješkama.

2.4.1. Napameto govorenje

Govornici mogu naučiti čitav govor napamet, a to znači da uče i tekst i interpretaciju. To je najnaporniji oblik pripreme i vrlo riskantan. Naime, loša izvedba može izgledati kao napameto čitanje, tj. napameto izgovaranje teksta, a ono je bilo tek preduvjet za rad na pripremi. U takvoj je vrsti pripreme govora vrijeme okamenjeno i izlaganje pred publikom mora ga oživjeti. I kao što pravi glumac igra samo za publiku pred sobom, osjeća kako ona diše pa ga zato dobra publika i može ponijeti da vrhunski odigra svoju ulogu, tako i pravi napametni govornik mora imati većinu vrlina velikoga glumca, on svoj govor naučen u samoći i nekomu drugomu prostoru mora jedinstveno govoriti upravo za onu publiku koja je pred njim.

2.4.2. Govorenje s bilješkama

Naravno, ne može se baš od svakoga zahtijevati da tako glumački nauči čitav govor. Nekima je radi sigurnosti potreban napisani tekst, boje se zaborava. Tomu se može doskočiti, ali ne tako da se napiše čitav tekst, nego samo najbitnije. Najšire preporučljiv oblik pripremanoga govorenja, odnosno izlaganja na skupovima, dopušta pisani podsjetnik, a to su bilješke. U pripremi se napišu najvažnije obavijesti, okružene s mnogo bjeline da budu lako i brzo pregledne te neki uspjeliji izrazi. To može učiniti svatko uz najviše šanse da mu izlaganje na skupu uspije.

Bez straha da će nešto bitno propustiti, može prilagođavati svoj način govora uvjetima u kojima govori. Naime, neke okolnosti svojega izlaganja može pretpostaviti već iz programa, npr. nije svejedno nastupa li ujutro prvi ili na kraju čitavoga skupa. No vrlo često ne može unaprijed točno znati mnoge druge okolnosti (bar ne dovoljno dugo prije izlaganja), na primjer veličinu, oblik, akustiku dvorane, broju slušatelja, njihovu zainteresiranost ili zamor. Govornik koji poglavito govori može skraćivati ili produžljivati govorne dijelove, može na primjer bolje objasniti pojmove ili u nepredviđenom ostatku vremena još jednom sažeto izložiti osnovne teze.

Ako dobro sadržajno, stilski i kompozicijski pripreme govor, govornici s bilješkama moraju se još i psihički pripremiti. Moraju znati da će suvislo govoriti budu li sigurni u sebe kao ljudsko biće i u svoju potrebu da publici iznesu neke obavijesti. Da bi stekli veće povjerenje u sebe, dobro je da na osnovi svojih bilježaka izlože govor pred zamišljenom publikom, mjereći vrijeme.

2.5. Govorenje bez pripreme

U želji da budu prirodni ili pak iz lijenosti, neki se izlagači na skupovima uopće ne pripremaju, ni pismeno ni usmeno, nego jednostavno počinju govoriti. Izrazito darovitih govornika kojima uspijeva nesprenjen govor vrlo je malo. Kod većine nepripremljenih govornika događa se nesporazum s publikom, nesklad suprotan onomu kod čitača. U nepripremljenomu govoru slušatelji redovito imaju previše vremena.

Slušatelji očekuju da će izlaganje na skupu biti obavijesno, da će govorenje biti suvislo, dobro komponirano. Kada se to ne događa sukladno očekivanju nego samo povremeno, slučajno, slušatelji se ili dosađuju u višku vremena, ili prestaju slušati, ili u najboljem slučaju uz veliku strpljivost odbacuju promašene govorne dijelove i spajaju sami neku cijelinu, što je za njih trebao učiniti izlagač.

Govornik ima premalo vremena ako su mu obavijesti i redosljed njihova pojavljivanja slučajni. *Loše komponiran govor ravan je niz riječi i rečenica kojima se odnekle uvijek može pridodati još jedna ($n + 1$) bez ikakva izgleda za kraj; to je kao plovidba po bonaci, u magli, bez obale. Takvo izlaganje bez odmotavanja niti teško je pratiti jer ne dolazi ni od kud i ne prilazi ničemu* (Škarić 1982: 85).

Izlagači koji se ne pripremaju iz želje za prirodnošću griješe upravo u tome — u izlaganju nije cilj prava spontanost jer govor pred masom nepoznatih ili polupoznatih ljudi s istaknutoga mjesta ne može biti obična, prirodna, spontana pojava. To treba vježbati, za to se treba pripremiti.

3. Zaključak

Kad bi izlagači znali koliko mogu postići dobrim izlaganjem na znanstvenim i stručnim skupovima, a koliko štete i sebi samima i struci, odnosno području kojim se bave ako je izlaganje puko čitanje ili nepripremljeno govorenje, vjerojatno bi uz odluku da sudjeluju na kakvom skupu odlučili i da se dobro pripreme za izlaganje. Ako odluče što će reći i zašto baš na skupu, trebaju se uvjeriti i da ih netko hoće i može slušati i da mu trebaju njegove obavijesti.

4. Literatura

- Škarić, I. (1982) *U potrazi za izgubljenim govorom*, Zagreb: Školska knjiga.
de Reuck, A. V. S., Knight, Julie, eds. (1968) *Hearing Mechanisms in Vertebrates*, London: J. A. Churchill Ltd.
Encyclopædia Britannica (2011) Time perception, Encyclopædia Britannica Online, Web. 8. 11. 2011.
Paul Fraisse, P. (1975) *The Psychology of Time* (pretisak izdanja 1963. izvornik 1957. na francuskome).

Lecturer and the Audience at Time Variance with Each Other

The author describes changes in the communication process between reporters and professional and scholarly conferences and their audience depending upon the presentation style: straight reading, memorized reading, impromptu speaking, speaking with the aid of notes etc.

Key words: conference presentations, language skills, reading, language reception

Ključne riječi: javna izlaganja, jezične djelatnosti i vještine, znanstveni skupovi, govorništvo